

ENERJİ İÇECEKLERİ ÖTV KAPSAMINA ALINMALI MI?

*Dr. Hasan AYKIN**

Vergi Sorunları Dergisi 2014 - Ekim - 313

ÖZET

Enerji içecekleri sektörü tüm dünyada hızlı bir büyüme trendi içine girmiştir. Sektörün Türkiye'deki büyümesi yıllık %20-30'lar seviyesinde olup, dünya ortalamasının iki-üç kat üzerindedir. Türkiye'de kullanımı hızla yaygınlaşan ve önemli bir pazar büyüklüğüne ulaşan enerji içeceklerinin özel tüketim vergisi kapsamına alınıp alınmaması hususu, gerek mali boyutu gerekse önleyici sağlık politikaları kapsamında değerlendirilmektedir. Değerlendirme kapsamında bazı ülkelerin enerji içeceklerine yönelik yaptıkları sınırlayıcı düzenlemeler ile bu içecekler için öngördükleri ilave vergi uygulamalarına da yer verilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Enerji İçeceği, Özel Tüketim Vergisi, Vergi Politikası, Sağlık Politikası Aracı Olarak Vergileme

Jel Sınıflandırması: H20, H29

SHOULD THE ENERGY DRINKS BE SUBJECT TO SPECIAL CONSUMPTION TAX?

ABSTRACT

Energy drink market has been experiencing "growing trend" all around the world. This sector's growth rate in Turkey is around %20-30, and this figure is twofold or threefold more than the world average. Applying excise duty on energy drink, which spreads rapidly in Turkey and reaches a significant market size, has been assessed within the context of fiscal and preventive health policy. There are some countries which have some restrictive regulations and also apply excise duty on energy drink within the context of these assessments.

Keywords: Energy Drink, Excise Duty, Tax Policy, Taxation as a Health Policy Instrument

Jel Classification: H20, H29

GİRİŞ

Özel tüketim vergisi, vergi gelirlerini artırma amacının yanında sağlık, dış ticaret, çevre ve benzeri alanlardaki politikalara yön verme açısından da sık ve etkin bir şekilde kullanılabilen vergisel bir araçtır. Örneğin, sigara ve alkollü içecekler üzerinden alınan yüksek özel tüketim vergisi, bütçe için önemli bir gelir kalemi olmasının yanında önleyici sağlık politikalarının da önemli bir unsuru olabilmektedir.

Bu çalışmada enerji içeceklerinin tanımı, piyasa büyüklüğü, pazardaki gelişim trendi, hedef tüketici kitlesinin özellikleri, bu içeceklere yönelik son dönemde çeşitli ülkelerdeki kısıtlayıcı düzenlemeler ve ilave vergiler getirilmesi şeklindeki tedbirler üzerinde durulacaktır. Bu kapsamda, pazar payı hızla büyüyen enerji içeceklerinin Türkiye'de özel tüketim vergisi kapsamına alınmasını gerektirecek ortamın oluşup oluşmadığı hususu sorgulanacaktır.

1. ENERJİ İÇECEĞİ NEDİR NE DEĞİLDİR?

Enerji içecekleri alkolsüz içecekler (soft drinks) kategorisinde yer almaktadır. Fiziksel enerjiyi harekete geçiren, zihni uyanık tutan ve genel olarak kişinin kendisini daha enerjik hissetmesini sağlayan içecekler olarak pazarlanmaktadır. İçeriğinde; kafein, şeker/tatlandırıcı, vitaminler, taurin, guarana, ginseng gibi bitkisel uyarıcılar ve diğer kimyasallar bulunmaktadır.¹ Enerji içecekleri, içeriğindeki yüksek kafein, enerji ve uyarıcı kimyasallar ile bu kimyasalların insan vücudu üzerindeki olası etkileri nedeniyle yoğun olarak tartışma konusu olmaktadır.²

Türk Gıda Kodeksi Enerji İçecekleri Tebliği'ne³ göre enerji içeceği: "bileşimindeki yararlanılabilir karbonhidrat içeriği nedeniyle insan vücuduna enerji sağlayan ve ürün özelliklerinde limitleri belirlenen fonksiyonel maddeleri, vitamin ve mineralleri de içerebilen içecekleri" ifade etmektedir. Söz konusu Tebliğ'de, bu kapsamda olan ürünlerin 100 ml'sinde yer alacak kafein, inositol, glukoronolakton, taurin, alkol ve enerji değerine de yer verilmiştir.

Enerji içecekleri bazen sporcularca kullanılan içeceklerle karıştırılmaktadır. Ancak, sporcu içecekleri ile enerji içecekleri birbirinden farklı ürünlerdir. Bu husus, çoğu kez enerji içeceğinin kutusunda ve gıda kodeksi düzenlemelerinde açıkça belirtilmektedir. Sporcu içecekleri, enerji içeceklerinin içerdiği kafein, taurin, guarana, ginseng gibi bitkisel uyarıcılar içermemektedir. Sporcu içeceklerinde, vücudun terlemeyle kaybettiği mineral ve tuzların geri kazandırılması için sakkaroz, fruktoz ve glukoz gibi maddeler yer almaktadır.⁴

2. ENERJİ İÇECEKLERİNİN DÜNYADA VE TÜRKİYE'DEKİ PİYASA BÜYÜKLÜĞÜ VE GELİŞİM TRENDİ

Enerji içecekleri ilk kez 1960'lı yıllarda Asya ve Avrupa'da kullanılmış; popülerite kazanması ise 1980'lerde önce Avrupa'da sonrasında ise Kuzey Amerika'da olmuştur.⁵ 1987'de Avusturya'da ve 1997'de ABD ve diğer ülkelerde pazarlanmaya başlanan enerji içecekleri tüm dünyada hızla yaygınlaşmıştır. Günümüzde 165 ülkede, 200'den fazla enerji içeceği markası üretimde bulunmaktadır.

Enerji içecekleri sektörü pazar verileri de sektörün hacminin hızlı bir artış trendine sahip olduğunu ve yaygınlaştığını göstermektedir. Enerji içecekleri sektörünün küresel cirosu 2010 yılında 46.6 milyar dolar iken 2011 yılında 51 milyar dolara ulaşmıştır. Yıllık yüzde 10'lara yaklaşan büyüme hızı dikkate alındığında, sektörün küresel büyüklüğünün 2016 yılında 79.2 milyar dolara ulaşacağı tahmin edilmektedir.⁶

Türkiye'de enerji içeceği sektörünün büyüme hızı, küresel piyasalardaki genel büyüme trendi olan yüzde 10'ların çok üzerindedir. 2012 yılında Türkiye enerji içeceği sektörü bir önceki yıla göre %30 büyümüştür. Sektörün, 2012 yılı cirosunun 320 milyon dolara ulaştığı bildirilmektedir.⁷

Türkiye'de 2013 yılında da enerji içeceklerinin alkolsüz içecek sektörü içindeki dinamik pozisyonunu koruduğu görülmektedir. Kayıtlı satışlara göre 2013 yılında enerji içeceği sektörü %20 büyüme göstermiştir. Amerika'nın en büyük enerji içeceği şirketlerinden biri 2012 yılında, diğer bir uluslararası enerji içeceği markası ise 2013 yılında Türkiye piyasasına girmiştir.⁸ Yeni büyük markalar piyasaya girmeye devam etmekte, bu ise piyasada rekabetin artmasına neden olmaktadır. Piyasaya yeni aktörlerin dâhil olması, artan reklam ve sponsorluk faaliyetleri, tanıtım amacıyla içeceklerin ücretsiz dağıtımı, enerji içeceği sektörünün potansiyel hedef kitlesi olan genç nüfus oranının yüksekliliği önümüzdeki dönemlerde Türkiye enerji içeceği sektörünün hızlı büyüme trendine devam edeceğine işaret etmektedir.

2011 yılı Avrupa'da yılda kişi başı ortalama enerji içeceği tüketimi 10 kutu iken Türkiye'de bu rakam sadece 0,3 kutu seviyesindedir. Türkiye'de orta vadede Avrupa'nın yüzde 30'una tekabül eden bir tüketime ulaşılması öngörüsünde bile pazarın 10 kat büyüme potansiyeline sahip olduğu görülmektedir.⁹

3. ENERJİ İÇECEKLERİNİN ÖTV KAPSAMINA ALINMASI NEDEN TARTIŞILMALIDIR?

3.1. Mali Yönden Değerlendirme

Özel tüketim vergisi, imalat veya ithalat gibi işlemler sırasında tek aşamada uygulanan bir vergidir. İlgili mevzuatta ÖTV kapsamına alınarak listelenen ürünler maktu, nispi veya bunların karması yöntemler kullanılmak suretiyle vergilendirilmektedir. ÖTV, sınırlı sayıda mükelleften alınması açısından yönetimi kolay bir vergi türüdür. Mükellef sayısının azlığına rağmen vergi hasılatı açısından yüksek verimliliğe sahiptir. Dolayısıyla bir malın ÖTV kapsamına alınmasında yukarıdaki unsurlara sahip olup olmadığı hususu önem taşımakta olup, enerji içecekleri de bu kapsamda mali açıdan değerlendirmeye tabi tutulacaktır.

Enerji içeceği sektörü hızla büyümektedir. Mevcut durumda bile önemli bir büyüklüğe erişmiş olan sektörün, yüksek büyüme hızı ile pazardaki payının daha da artacağı beklenmektedir. Bu nedenle, 4760 sayılı Özel Tüketim Vergisi Kanunu'na ekli (III) sayılı listenin (A) cetvelinde yer alan "Kolalı gazozlar"da olduğu gibi %25 oranında yapılacak nispi bir vergileme ile enerji içeceklerinden önemli miktarda vergi gelirinin elde edilmesi mümkündür. Ayrıca sektörün sahip olduğu yıllık %20-30'luk büyüme trendi, enerji içeceklerinden elde edilecek ÖTV gelirinin her yıl önemli miktarda artacağına da işaret etmektedir.

Özel tüketim vergisinde vergi geliri kadar yönetiminin de kolay olması gerekir. Türkiye'de enerji içeceği sektöründe 40 civarında firma üretim veya ithalat yapmaktadır.⁹ Ancak, bu markalardan sadece birisi 2013 yılı için pazar payının %43'üne sahiptir.¹⁰ Diğer uluslararası büyük markalar dikkate alındığında 4 veya 5 enerji içeceği markası pazar payının yüzde 80-90'larına sahiptir. Dolayısıyla sektörde pazar payı açısından az sayıda mükellef grubu söz konusudur. Bu durum, enerji içeceklerinin

ÖTV kapsamına alınmasında önemli bir kriter olan vergi yönetiminin kolay olması kriterini de sağladığını göstermektedir.

3.2. Mali Olmayan Amaçlar Açısından

Dünya uygulamalarına bakıldığında özel tüketim vergisinin konusu ülkeden ülkeye farklılaşmakla birlikte, sigara, içki gibi daha çok alışkanlık veya bağımlılık oluşturuıcı maddeler, benzin, gaz, çimento, cam, demir gibi kullanımı yaygın sürümü çok yüksek olan bazı ürünler ile mücevher, parfüm, kürk gibi lüks kategorisindeki mallara uygulandığı görülmektedir.

Özel tüketim vergisi kapsamına girecek malların tayininde vergi gelirlerini artırma şeklindeki mali amaçların yanında, diğer ekonomik ve sosyal politika unsurlarının da dikkate alınması söz konusudur. Bu kapsamda, kamu sağlığı ve güvenliği, ahlaki değerler, çevrenin korunması, ülkenin savunması, cari açıkla mücadele edilmesi gibi pek çok amaç, özel tüketim vergisinin kapsamına girecek malların belirlenmesinde etkili olmaktadır.

Özel tüketim vergisinin, malların fiyatlarını doğrudan ve büyük oranda etkilemek suretiyle, tüketici tercihleri üzerinde önemli derecede etkiye bulunma potansiyeli vardır. Özellikle talebin fiyat elastikiyetinin yüksek olduğu mallarda bu etki daha da belirgindir. Özel tüketim vergisinin bu özelliği söz konusu verginin diğer politika amaçları için de yaygın ve etkin bir şekilde kullanılmasına imkân vermektedir.

Örneğin kamu sağlığı ve güvenliğine yönelik olarak başta tütün ve alkollü içkiler olmak üzere sağlık açısından zararlı olan veya olabileceği düşünülen ürünler üzerinden özel tüketim vergisi adı altında önemli miktarda ilave vergi alınmaktadır. Buradaki vergileme sadece gelir elde etme amacına yönelmemekte, aynı zamanda sağlık politikasının bir unsuru olarak bu tür zararlı ürünlerin kullanımının azaltılmasını da hedeflemektedir.

Enerji içeceğine ilişkin sağlık eksenli kaygılar, özel tüketim vergisi kapsamına alınma yönündeki yaklaşımı güçlendirici niteliktedir. Aşağıda, enerji içecekleri ile ilgili kaygılar ve çeşitli ülke örneklerinde enerji içeceklerine ilişkin olarak geliştirilen önlemlere yer verilecektir. Ardından ise, gerek mali gerekse diğer önlemler açısından Türkiye'nin durumu irdelenecektir.

3.2.1. Enerji İçeceklerine İlişkin Kamu Sağlığı Eksenli Kaygılar

Enerji içeceklerinin doğrudan ne tür sağlık sorunlarına yol açtığına ilişkin kesin sonuçlar bulunmamaktadır. Ancak, enerji içecekleri içeriğindeki yoğun enerji, kafein başta olmak üzere diğer uyarıcı kimyasallar ile özellikle de küçük yaştaki kişilerce veya alkolle karıştırılarak tüketimi gibi bilinçsiz kullanımı nedeniyle sağlık çevrelerinde ciddi şekilde tartışılmaktadır.

Enerji içeceklerinin bilinçsiz ve alkolle karıştırılarak kullanımı önemli sağlık sorunlarına neden olabilmektedir. Bu husus, enerji içeceklerinin kutusunun üzerine konulması zorunlu uyarılardan da anlaşılmaktadır. Örneğin 04.10.2006 tarih ve 26309 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Türk Gıda Kodeksi Enerji İçecekleri Tebliği'nin 6. maddesi uyarınca enerji içeceklerinin etiketinde yer alması zorunlu olan aşağıdaki uyarılar muhtemel riskler konusunda ipucu vermektedir:

“Alkol ile karıştırılarak veya beraber tüketilmemelidir. Çocuklar, 18 yaş altı kişiler, yaşlılar, diabetikler, yüksek tansiyonu olanlar, gebe ve emzikli kadınlar, metabolik hastalığı olanlar, böbrek yetmezliği olanlar ile kafeine hassas kişiler için tavsiye edilmez. Sporcu içeceği değildir, yoğun fiziksel aktivite sırasında veya sonrasında tüketilmemelidir. Günlük 500 ml'den fazla tüketilmesi tavsiye edilmez.”

Ancak enerji içeceği tüketiminde yukarıdaki uyarıların çok da dikkate alınmadığı, uyarıların tam tersi yönde uygulamaların yoğun olduğu ampirik çalışma sonuçlarından anlaşılmaktadır.

Örneğin enerji içeceklerinin 18 yaş altı kişilerce kullanımı tavsiye edilmemektedir. Hatta bazı ülkelerde 18 yaş altı kişilere satışı yasaklanmıştır. Ancak, Avrupa Gıda Güvenliği Otoritesince 2013 yılında gerçekleştirilen bir araştırmada enerji içeceği kullananların %68'inin 10-18 yaş aralığındaki kişilerden oluştuğu ortaya konulmuştur.¹²

Enerji içeceklerinin etiketinde alkolle karıştırılarak içilmemesi uyarısı bulunmaktadır. Bu içeceklerin alkolle karıştırılarak içilmesi, sonu ölüme biten ciddi sorunlara yol açabilmektedir.¹³ Ancak, özellikle gençlerin yüksek alkol tüketirken aynı zamanda uyanık kalmak amacıyla, uyarıcı etkisi olan enerji içeceklerini alkolle karıştırarak içmeyi tercih ettikleri araştırma sonuçlarının ortaya çıkardığı çarpıcı bir sonuçtur.

Ege Üniversitesinden gönüllü 500 öğrenci ile yapılan anket çalışmasının sonucuna göre öğrencilerin %78'inin, hayatlarında en az bir kez enerji içeceği tükettiği belirlenmiştir. Bu içeceklerin ilk tadım yerinin ise genellikle promosyon alanı olduğu verilen cevaplardan anlaşılmıştır. Kullanımı bu kadar yaygın olmasına rağmen öğrencilerin %69'luk kısmının enerji içeceğinin içeriği hakkında herhangi bir bilgisi olmadığı tespit edilmiştir. Enerji içeceklerinin tercih nedenlerine ilişkin çok şıklı soruya ise öğrencilerin %43'ü, enerji içeceğini uyanık kalmak, %61'i alkol ile kokteyl yapmak amacı ile %35'i ise lezzeti için tükettiklerini ifade etmişlerdir. Enerji içeceklerinin alkolle beraber tüketilmemesi gerektiği ürün etiketlerinde yazmasına rağmen en çok kullanım alanının alkolle beraber olduğu bilinmektedir. Araştırmalar, enerji içecekleri ile birlikte alkol tüketenlerin, sadece alkol tüketenlere göre iki kat daha fazla alkol aldıklarını ortaya koymuştur.¹⁴

Amerika'da 496 üniversite öğrenci ile gerçekleştirilen bir araştırmada öğrenciler, yetersiz uyuma, enerjiyi artırma, ders çalışma, uzun süreli araba kullanma, alkol içme ve arkadaşlarla eğlenme gibi durumlarda enerji içeceği kullandıklarını belirtmişlerdir. Ankete katılanların önemli bir oranı (%49), enerji içeceklerini alkol ile karıştırdıklarını belirtmişlerdir. Bu kişiler arkadaş partileri sırasında üç veya daha fazla kadeh içerken enerji içeceği ile karıştırmanın genel ve normal bir uygulama olduğunu belirtmişlerdir.¹⁵ 4.271 üniversite öğrencisi ile yapılan başka bir ankette ise, enerji içeceğini alkol ile karıştırmak suretiyle içenlerin oranının %24 olduğu görülmüştür.¹⁶

Enerji içeceklerinin, alkolün olumsuz etkilerini azaltıcı etkisi yönündeki yanlış inanış, alkolle beraber kullanımını artırmaktadır. Alkol ve enerji içeceğinin beraber kullanımı, daha çok alkol alımına neden olduğu için, alkol intoksikasyonu riskini yükseltmektedir. Bu durum özellikle daha çok enerji içeceği kullanan bireylerde, alkol bağımlılığı için ciddi bir risk oluşturmaktadır.¹⁷

Enerji içeceklerinin alkol ile karıştırılmasının ortaya çıkarabileceği sağlık riskleri nedeniyle bu konudaki uyarıların arttığı görülmektedir. Kanada Sağlık Örgütü tarafından enerji içeceklerinin alkol ile karıştırılmaması gerektiği kararı alınmıştır. Buna rağmen Kanada'da enerji içeceklerinin alkol ile karıştırılarak içilmesinin artan bir şekilde popülarite kazandığı görülmüştür.¹⁸

Ayrıca, diyet önerileri ile öne çıkan kişilerin de, enerji içecekleri konusundaki görüşlerinin çok da olumlu olmadığı görülmektedir.. Örneğin Karatay'a göre, "Enerji içecekleri zehirdir, protein tozu zehirdir. Zehirler, tamamen yasaklanmalıdır." "Enerji içecekleri ve protein tozu kalpte büyüme yapar, ani aritmi ve ölüm sebebidir. Enerji içecekleri tamamen yasaklanmalı. Çocuklara arzı yasaklanmalıdır. Alkolde ve sigarada olduğu gibi yaş sınırı getirilmeli, çocuklara yasaklanmalıdır".¹⁹

3.2.2. Enerji İçeceklerine Yönelik Kısıtlayıcı Tedbir Öngören veya İlave Vergi Getiren Ülke Örnekleri

Enerji içecekleri, şeker/tatlandırıcı ve kafein yoğunluğu yüksek içeceklerdir. Bu açıdan mevcut sistemde vergilendirilmekte olan kolalı içeceklerle benzerlikler içermektedir. Ancak sağlık üzerindeki etkileri konusundaki tartışmalar, kolalı veya gazlı içeceklerle oranla daha yoğundur. Bu kapsamında bazı ülkelerde enerji içeceklerine yönelik olarak kısıtlayıcı çeşitli tedbirlerin uygulamaya konulduğu veya yoğun olarak tartışıldığı görülmektedir.

Kolombiya'da Sosyal Koruma Bakanlığı tarafından çıkarılan bir genelge ile 14 yaşından küçüklere enerji içeceği satışı, 2009 yılından itibaren yasaklanmıştır.²⁰

Litvanya, 18 yaş altındaki kişilere enerji içeceği satışını yasaklayan ilk Avrupa Birliği ülkesi olmuştur. Mayıs 2014'te kabul edilen düzenleme uyarınca yasak Kasım 2014'ten itibaren başlayacaktır. Litvanya'daki yasak, bir litredeki kafein miktarı 150 mg'ı geçen tüm alkolsüz içecekleri kapsamaktadır. Yasak aynı zamanda, guarana, ginsenosides, glucuronolactone ve taurine gibi uyarıcıları içeren içecekler için de geçerli olacaktır.²¹

Enerji içeceği tüketiminde dünyada ilk on sırada yer alan Suudi Arabistan, enerji içeceği sektörünün ülkedeki tüketim hızını ve tüketici grubunun niteliklerini dikkate alarak söz konusu içeceklerle ilgili katı tedbirleri uygulamaya koymuştur. Bu kapsamda;

- Enerji içeceklerinin yazılı, görsel veya sesli medyada her türlü reklamı,
- Ücretsiz dağıtımı,
- Lokanta, kantin, eğitim ve sağlık kurumları, kamuya ve özel kesime ait spor kulüplerinde satışı,
- Enerji içeceği firmalarının sportif, kültürel veya herhangi bir sosyal etkinliğe sponsor olmaları yasaklanmıştır.²²

Fransa, 12 yıl boyunca sağlık otoritelerinin kaygıları nedeniyle enerji içeceklerinin ülkede satışını yasaklamıştır. Ancak, Avrupa Birliği'nin baskısı sonucu 2008 yılında satışına izin vermiştir.²³ Son iki üç yıldır ise bu içecekler üzerine ek vergi konulması hususu Fransa kamuoyu ve yasama organının önemli bir gündem maddesini oluşturmaktadır.²⁴

Amerikan İlaç Derneği, Haziran 2013 tarihinde enerji içeceklerinin 18 yaş altındaki kişilere satılmamasını desteklediklerini, çünkü bu tür içeceklerin kalp ve diğer sağlık sorunlarına yol açabileceğini ifade etmiştir.²⁵

Finlandiya'da şekerlemeler, çikolata, kakao temelli ürünler ve dondurma üzerinden 2011 yılından itibaren ekstra vergiler almaya başlamıştır. Ayrıca enerji içecekleri dahil, alkolsüz şekerli içecekler için de ayrı vergiler konmuştur.²⁶

Eylül 2011'de Macaristan'da bazı gazlı içecekler, enerji içecekleri, paketleme öncesi tatlandırılmış ürünler, tuz ve yağ oranı yüksek cips ve benzeri ürünler için vergi oranları yükseltilmiştir. İrlanda Sağlık Bakanı James Reilly, şeker veya tatlandırıcı içeren içecekler için ilave vergiler koymayı düşündüklerini açıklamıştır. Fransa'da şeker ve suni tatlandırıcı içeren her türlü içecek için ilave vergi uygulaması 2012'de uygulamaya konmuştur.²⁷

Bazı ülkelerde ise enerji içeceklerinin bir gıda ürünü olarak değil, ilave diyet takviyesi ürünü olarak değerlendirilip, sadece eczane veya yetkilendirilmiş mekanlarda satılması ve sıkı denetime tabi tutulması türü tedbirlerin uygulanması veya gündeme getirilmesi söz konusudur.²⁸

4. TÜRKİYE'DE DURUM

Türkiye'de enerji içecekleri ile ilgili temel düzenleme ve önlemler aşağıda özetlenmektedir.

Enerji içecekleri ile ilgili yürürlükteki temel düzenleme, 04.10.2006 tarih ve 26309 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 2006/47 sayılı Türk Gıda Kodeksi Enerji İçecekleri Tebliği'dir. Tebliğ'de enerji içeceği tanımlanmış, içerebileceği madde miktarlarına ve etiketlemede uyulacak esaslara yer verilmiş, diğer hususlarda ise Türk Gıda Kodeksi Yönetmeliği'ne atıflarda bulunulmuştur.

Söz konusu Tebliğ'de, enerji içeceklerinde bulunacak karbohidratlardan sağlanan enerji değerinin 100 ml'de 45 kcal'den az olamayacağı belirtilerek, bileşiminde yer alan inositol, glukoronolakton ve taurin maddelerinin bir litrede mg olarak yer alabileceği değerler açıklanmış, alkol miktarının ise hacim olarak %0.05'den fazla olmaması gerektiği belirtilmiştir.

Etiketlemede ise, enerji içeceğinin içerdiği maddeler ile ilgili aşağıdaki uyarıya yer verilmesi zorunluluğu getirilmiştir:

"Alkol ile karıştırılarak veya beraber tüketilmemelidir. Çocuklar, 18 yaş altı kişiler, yaşlılar, diabetikler, yüksek tansiyonu olanlar, gebe ve emzikli kadınlar, metabolik hastalığı olanlar, böbrek yetmezliği olanlar ile kafeine hassas kişiler için tavsiye edilmez. Sporcu içeceği değildir, yoğun fiziksel aktivite sırasında veya sonrasında tüketilmemelidir. Günlük 500 ml'den fazla tüketilmesi tavsiye edilmez."

2006/47 sayılı Türk Gıda Kodeksi Enerji İçecekleri Tebliği ile 27.01.2006 tarih ve 26062 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmış olan 2006/5 sayılı Türk Gıda Kodeksi Enerji İçecekleri Tebliği'nin yürürlükten kaldırıldığı belirtilmiştir. Yürürlükten kaldırılan Tebliğ'de etiketleme bölümünde yer alan uyarıların enerji içeceklerin satışını daha katı kurallara bağladığı görülmektedir. Tebliğ'in 6. maddesinde; açık bir şekilde "**18 yaş altı kişilere satılamaz.**" ibaresinin etikette yer alması zorunluluğuna yer verilmişti. **Dolayısıyla Türkiye'de 2006/5 sayılı Tebliğ ile 18 yaş altına satışı yasaklanmış olan enerji içecekleri, 9 ay sonra çıkarılan 2006/47 sayılı Tebliğ ile herhangi bir yaş sınırı olmaksızın herkese satılabilir hale gelmiştir.** Şu anda pek çok marketin raflarında çeşitli enerji içecekleri çocukların dahi erişimine açıktır.

Türkiye'de enerji içeceğinin küçük yaşta kişilerce kullanılmasının engellenmesine yönelik tek somut adım Milli Eğitim Bakanlığı'nın 21.07.2011 tarihli 2011/41 sayılı Genelgesi ile enerji içeceklerinin okul kantinlerinde satılmasının yasaklamasıdır. Sınırlı bir tedbir niteliğindeki bu yasağın uygulamadaki etkinliğine ilişkin somut verilere ulaşılamamıştır.

Mali tedbirler açısından konuya bakıldığında, Türkiye'de enerji içecekleri üzerinden özel tüketim vergisi alınmadığı görülmektedir. Oysa sağlık açısından daha az tartışma konusu olan kolalı içeceklerden dahi %25 oranında ÖTV alınmaktadır.

Sonuçta enerji içecekleri sektörü için genç nüfus yapısı ile önemli bir pazar konumunda olan Türkiye'nin, gerek mali gerekse diğer açılardan kısıtlayıcı önlemlerin en az olduğu uygun bir ortama da sahip olduğunu söylemek mümkündür.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Yukarıdaki veriler çerçevesinde enerji içeceklerinin ÖTV kapsamına alınıp alınmaması hususu mali yönü ve önleyici sağlık politikası kapsamında aşağıdaki şekilde değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

Mali açıdan değerlendirme:

Türkiye pazarında önemli bir büyüklüğe ulaşan ve yıllık %20-30 oranında bir artış trendine sahip olan enerji içeceklerinin ÖTV kapsamına alınması ve en azından kolalı gazozlarda olduğu gibi %25 oranında nispi ÖTV'ye tabi tutulması durumunda, önemli bir vergi gelirine kaynaklık edebileceği anlaşılmaktadır. Enerji içecekleri için ÖTV uygulamasının asgari maktu tutar ve daha yüksek oranlı olarak tasarlanması durumunda bu gelirin daha da yüksek olacağı açıktır. Enerji içeceği sektörünün hızlı büyüme trendi dikkate alındığında, ilerleyen yıllarda vergi geliri rakamları da artacaktır. Bu nedenle mali açıdan enerji içeceklerinin ÖTV kapsamına alınmasının isabetli bir uygulama olacağı değerlendirilmektedir.

Kolalı içecekler için ÖTV öngörülmüş iken, benzer yönleri çok fazla olan enerji içeceklerinin ÖTV'ye tabi olmaması rasyonel gözükmemektedir. Ayrıca, dünya örneklerinde görüldüğü üzere enerji içecekleri bir yandan kendi pazarını artırırken diğer yandan market raflarında kolalı içeceklerin yerini de işgal etmektedir. Uzun dönemde, enerji içecekleri kullanımının yaygınlaşmasına paralel olarak kolalı gazozlardan elde edilen ÖTV gelirinde azalış ortaya çıkacaktır. Bu nedenle de enerji içeceklerinin ÖTV kapsamına alınmasının mali boyutu itibariyle uygun bir yaklaşım olacağı değerlendirilmektedir.

Özel tüketim vergisi tek aşamada alınan bir vergidir. Az mükellefle muhatap olunarak yüksek vergi hâsılatına ulaşılması, idaresinin kolay olması vergileme tekniği açısından önem taşımaktadır. Enerji içecekleri sektöründe aktör sayısı sınırlıdır. Aynı zamanda en büyük 4-5 aktör, piyasanın çok büyük bir yüzdesini kontrol etmektedir. Bu nedenlerle vergileme tekniği açısından enerji içeceklerinin ÖTV kapsamına alınmasının vergi tekniği ve idaresi açısından da uygun olduğu değerlendirilmektedir.

Türkiye'de 06.06.2002 tarihli 4760 sayılı Özel Tüketim Vergisi Kanununun hukuk sistemine dahil edilmesinde Avrupa Birliği müktesebatına uyum sağlanması önemli bir unsur olmuştur.²⁹ Avrupa Birliğinin ÖTV ile ilgili temel düzenlemelerine bakıldığında, düzenlemelerin uyum kapsamında verginin konusuna giren malların enerji ürünleri ve elektrik, alkol ve alkollü içkiler ile işlenmiş tütün olduğu görülmektedir.³⁰ Bu ürünler konusunda belirlenmiş kurallara uyum sağlanması gerekmektedir. Ancak üye ülkeler bu kapsamdaki mallar dışında kalan mallar için de ÖTV öngörebilmektedirler. Dolayısıyla, mali açıdan enerji içeceklerine ÖTV uygulaması, AB müktesebatı açısından da herhangi bir sorun teşkil etmeyecektir.

Önleyici sağlık politikaları kapsamında değerlendirme:

Enerji içeceklerinin sağlık sorunlarına neden olup olmadığı yönünde kesin sonuçlara ulaşılmış bilimsel çalışmalar bulunmamaktadır. Ancak enerji içeceklerinin bilinçsiz kullanımı nedeniyle, gerek Türkiye'de gerekse Dünyada ölümle sonuçlandığı iddia edilen pek çok vaka haberi söz konusudur.³¹ Enerji içeceklerinin özellikle çocuklar, hamileler, metabolizma bozukluğu sorunu olanlar tarafından kullanılmaması tavsiye edilmektedir. Bazı ülkeler 18 yaş altındakilere satışını yasaklamıştır. Ayrıca alkolle karıştırılarak içilmemesi ve günlük tüketim miktarının 500 ml'nin üzerine çıkarılmaması konusunda uyarı bulunmaktadır. Ancak çalışmanın önceki bölümlerinde yer verildiği üzere, tüketici kitlesi içinde, bu tür içeceklere hiç de ihtiyacı olmayan, 10-18 yaş grubunun önemli bir ağırlık teşkil ettiği görülmektedir. Ayrıca enerji içeceklerinin daha fazla alkol tüketip aynı zamanda ayık kalmak amacıyla alkolle karıştırılarak kullanımının yaygın olduğu ampirik çalışma sonuçlarından anlaşılmaktadır. Enerji içeceğinin alkolle karıştırılarak içilmesinin aynı zamanda alkol tüketim miktarını da artırdığı araştırmalar sonucunda tespit edilmiştir. Özellikle çocukların bu türden içeceklere olan alışkanlıklarının, diğer farklı ve çok daha zararlı madde bağımlılığına yol açan alışkanlıklar için de zemin hazırlayabilmesi söz konusudur.

Enerji içeceklerinin ÖTV kapsamına alınması suretiyle fiyatının yükseltilmesi şeklindeki bir politikanın, bu içeceğin hedef kitlesinin, özellikle de küçük yaştakilerin tüketim tercihleri üzerinde etkili olabileceği düşünülmektedir. Özellikle 18 yaş altındaki kişilerin önemli bir kısmının gelirlerinin düşük

olduğu dikkate alındığında, bu içeceklerin fiyatındaki belirgin bir artışın bu kişilerin enerji içeceği tüketim miktarını büyük ölçüde düşürmesi beklenebilir.

Dolayısıyla sağlık politikası kapsamında da enerji içeceklerinin ÖTV kapsamına alınmasının olumlu neticeler doğurması beklenebilir.

ÖTV uygulamasında kullanılacak vergileme ölçüsüne ilişkin değerlendirme

Enerji içeceklerinin ÖTV kapsamına alınması durumunda, Özel Tüketim Vergisi Kanunu'na ekli (III) sayılı listenin (A) cetvelinde "Kolalı Gazozlar"dan sonra ve "Malttan üretilen biralar"dan önceki sırada yer alması mümkündür. Vergilemenin sadece nispi vergileme şeklinde mi olacağı yoksa belirlenecek asgari maktu vergi tutarından az olmamak üzere nispi vergilemeye mi tabi tutulacağı önem taşımaktadır.

Sadece nispi vergileme yapılması, ucuz ürünler lehine bir durum oluşturacaktır. Bu ise içeriği belirsiz ve hijyen standartları yeterli seviyede olmayan daha fazla firmanın piyasaya girişini teşvik edebilecektir. Sadece nispi vergileme ucuz ürünler için ÖTV artışı ile beklenen fiyat artışını da sınırlı tutacaktır. Bu ise fiyat artışı suretiyle tüketici tercihlerini değiştirme amacına yeterince hizmet etmeyecektir. Bu nedenle, enerji içecekleri için uygun bir asgari maktu vergi tutarının belirlenmesi ve bu vergi tutarından az olmamak üzere nispi vergilemeye tabi tutulması şeklindeki bir yöntemin hem mali amaçlar hem de sağlık eksenli politika amaçları açısından daha uygun bir yöntem olacağı değerlendirilmektedir.

Yukarıda, enerji içecekleri ile ilgili vergi eksenli önerilere yer verilmiştir. Ancak konunun sadece vergisel araçlarla ele alınması yeterli değildir. Başta Sağlık Bakanlığı ve Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı olmak üzere ilgili kurum, kuruluş ve sivil toplum örgütlerinin, diğer ülkelerde hayata geçirilen 18 yaş altı kişilere satışın yasaklanması, ücretsiz dağıtılamaması, satışın sadece lisanslı alanlarda yapılması, enerji içeceği firmalarının sosyal, kültürel ve sportif faaliyetlere sponsor olamamaları, alkol satılan yerlerde servisinin yasaklanması, reklam harcamalarının vergiden indirilememesi, kamuoyunun bilinçli tüketim konusunda bilgilendirilmesi gibi daha doğrudan ve etkin mekanizmalar üzerinde çalışmalar yürütmelerinin konunun niteliği açısından daha etkili sonuçlar doğuracağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Amelia M. Arria, Kimberly M. Caldeira ve diğerleri, Increased alcohol consumption, nonmedical prescription drug use, and illicit drug use are associated with energy drink consumption among college students. J Addict Med.2010; 4(2):74-80.

Brenda M. Malinauskas, Victor G. Aebly, Reginald F. Overton, Tracy Carpenter-Aebly ve Kimberly Barber-Heidal, A survey of energy drink consumption patterns among college students. Nutr J 2007; 6:35.

Chad J. Reissig, Eric C. Strain ve Roland R. Griffiths, Caffeinated energy drinks -a growing problem. Drug Alcohol Depend 2009; 99:1-10 <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2735818/> (Erişim 28.08.2014)

Council Directive 2008/118/EC of 16 December 2008 concerning the general arrangements for excise duty and repealing Directive 92/12/EEC, Official Journal of the European Union L 9 14.1.2009, p.12-30)

Funda İşçioğlu, G. Ova, Y. Duyar ve M. Köksal, Üniversite öğrencileri arasındaki enerji içeceği tüketimi ve bilinci araştırması. Acad Food J 2010; 8(5): 6-11.

Health Canada. It's Your Health – Safe Use of Energy Drinks. 2010. <http://www.hc-sc.gc.ca/hl-vs/iyhvsv/food-aliment/boissons-energ-drinks-eng.php>

Joel Rotstein, Jennifer Barber, Carl Strowbridge, Stephen Hayward, Rong Huang and Samuel Benrejeb Godefroy, Energy Drinks: An Assessment of the Potential Health Risks in the Canadian Context, International Food Risk Analysis Journal, 2013.

Mary Claire O'Brien, Thomas P. McCoy, Scott D. Rhodes, Ashley Wagoner, Mark Wolfson, Caffeinated cocktails: Energy Drink Consumption, High-Risk Drinking, and Alcohol-related Consequences among College Students. Acad Emerg Med 2008; 15(5):453-460.

Süber Dikici, Leyla Yılmaz Aydın, Ali Kutlucan, Nurten Ercan, "Enerji içecekleri hakkında neler biliyoruz?", Dicle Tıp Dergisi, 2012, 39 (4), s.s. 609-613.

<http://www.bccresearch.com/market-research/food-and-beverage/global-energy-foods-drinks-markets-fod047a.html> (Erişim 19.08.2014)

<http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/21177070.asp> (Erişim Tarihi 19.08.2014)

<http://www.euromonitor.com/sports-and-energy-drinks-in-turkey/report> (Erişim 19.08.2014)

<http://brandtalks.org/2013/04/turkiyede-enerji-icecekleri-pazari-ve-markalari-ne-durumda/> (Erişim 19.08.2014)

<http://time.com/102991/lithuania-red-bull-ban/> (Erişim, 20.08.2014)

<http://www.dailymail.co.uk/health/article-59862/Three-deaths-linked-energy-drink.html> (Erişim, 05.09.2014)

<http://www.canankarataydiyeti.com/karatay-diyeti/karatay-diyeti-2/karatay-enerji-icecekleri-protein-tozu-kalpte-buyume-yapar-ani-aritmi-ve-olum-sebebidir-bolum-1.html> (Erişim, 20.09.2014)

<https://www.invima.gov.co/images/Resolucion%204150%20de%202009%20Bebidas%20energizantes.pdf> (Erişim, 26.08.2014)

<http://rt.com/news/159284-lithuania-ban-energy-drinks-teens/> (Erişim, 26.08.2014)

<http://www.beveragedaily.com/Regulation-Safety/Red-Bull-surprised-by-Saudi-Arabia-energy-drinks-advertising-ban> (Erişim, 26.08.2014).

<http://english.alarabiya.net/en/News/middle-east/2014/03/03/Saudi-bans-sale-promotion-of-energy-drinks.html> (Erişim 26.08.2014)

<http://www.euractiv.com/health/french-mps-vote-tax-energy-drink-news-531295> (Erişim 25.08.2014)

<http://uk.reuters.com/article/2013/10/24/us-france-energydrinks-tax-idUKBRE99N0LW20131024> "French parliament takes new swipe at energy drinks with tax"

<http://www.koreaherald.com/view.php?ud=20120830001311> (Erişim, 08.09.2014)

<http://www.nydailynews.com/life-style/health/ariz-mom-blames-energy-drinks-teen-daughter-death-article-1.1832956> (Erişim 11.09.2014); "Arizona mom blames energy drinks for 16-year-old daughter's death"

<http://www.dailymail.co.uk/health/article-59862/Three-deaths-linked-energy-drink.html> (Erişim 11.09.2014); "Three deaths linked to energy drink"

http://www.oregonlive.com/health/index.ssf/2014/06/more_deaths_linked_to_energy_d.html ; "More deaths linked to energy drinks: 34 since 2004"

<http://www.milliyet.com.tr/enerji-icecegi-olum-1> goturdu/yasam/haberdetay/04.10.2010/1296936/default.htm ; (Erişim 11.09.2014) Enerji ieceki lme gtrd.

<http://www.memurlar.net/haber/262832/>(Erişim 11.09.2014) "Enerji ieceki içti, metabolizması alt st oldu"

1 Sber Dikici, Leyla Yılmaz Aydın, Ali Kutlucan, Nurten Ercan, "Enerji içecekleri hakkında neler biliyoruz?", Dicle Tıp Dergisi, 2012, 39 (4), s. 609.

2 <http://www.bccresearch.com/market-research/food-and-beverage/global-energy-foods-drinks-markets-fod047a.html> (Erişim 19.08.2014)

3 Türk Gıda Kodeksi Enerji içecekleri Tebliği, Tebliğ No: 2006/47, 04.10.2006 tarih ve 26309 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

4 Joel Rotstein, Jennifer Barber, Carl Strowbridge, Stephen Hayward, Rong Huang and Samuel Benrejeb Godefroy, Energy Drinks: An Assessment of the Potential Health Risks in the Canadian Context, International Food Risk Analysis Journal, 2013, s.4.

5 Chad J. Reissig, Eric C. Strain ve Roland R. Griffiths, Caffeinated energy drinks -a growing problem. Drug Alcohol Depend 2009; 99:1-10 <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2735818/> (Erişim 28.08.2014)

6 <http://www.bccresearch.com/market-research/food-and-beverage/global-energy-foods-drinks-markets-fod047a.html> (Erişim 19.08.2014)

7 <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/21177070.asp> (Erişim Tarihi 19.08.2014)

Not: Ciro tutarı basına yansıyan rakamdır. Sektöre ilişkin raporların yabancı menşeili kuruluşlarca üretildiği ve yüksek bedelle satışa konu olduğu görölmektedir. Bu nedenle Türkiye enerji sektörü piyasa büyüklüğüne ilişkin rakamın teyide ihtiyacı vardır. Ancak, enerji ieeği tüketiminin 2012 yılında 30 milyon litreyi aştığına ilişkin veriler dikkate alındığında ve litre ortalama fiyatının 5 ila 8 lira arasında değiştiği kabul edildiğinde pazar büyüklüğünün 2012 için 150 ila 250 milyon TL arasında olabileceği sonucuna ulaşmak mümkündür. %20-30'luk yıllık büyüme trendi dikkate alındığında ise, 2014 yılında sektörün, en muhafazakar yaklaşımla, 200 milyon TL'nin oldukça üzerinde bir büyüklüğe ulaşacağı söylenebilir.

8 <http://www.euromonitor.com/sports-and-energy-drinks-in-turkey/report> (Erişim 19.08.2014)

9 <http://brandtalks.org/2013/04/turkiyede-enerji-icecekleri-pazari-ve-markalari-ne-durumda/> (Erişim 19.08.2014)

10 Süber Dikici, Leyla Yılmaz Aydın, Ali Kutlucan, Nurten Ercan, a.g.m., s. 609.

11 <http://www.euromonitor.com/sports-and-energy-drinks-in-turkey/report> (Erişim 03.09.2014)

12 <http://time.com/102991/lithuania-red-bull-ban/> (Erişim, 20.08.2014)

13 <http://www.dailymail.co.uk/health/article-59862/Three-deaths-linked-energy-drink.html> (Erişim, 05.09.2014)

14 İşioğlu F, Ova G, Duyar Y, Köksal M. Üniversite öğrencileri arasındaki enerji ieeği tüketimi ve bilinci araştırması. Acad Food J 2010; 8(5): 6-11.

15 Brenda M. Malinauskas, Victor G. Aeby, Reginald F. Overton, Tracy Carpenter-Aeby ve Kimberly Barber-Heidal, A survey of energy drink consumption patterns among college students. Nutr J 2007; 6:35.

16 Mary Claire O'Brien, Thomas P. McCoy, Scott D. Rhodes, Ashley Wagoner, Mark Wolfson, Caffeinated cocktails: Energy Drink Consumption, High-Risk Drinking, and Alcohol-related Consequences among College Students. Acad Emerg Med 2008; 15(5):453-460.

17 Amelia M. Arria, Kimberly M. Caldeira ve diğerleri, Increased alcohol consumption, nonmedical prescription drug use, and illicit drug use are associated with energy drink consumption among college students. J Addict Med.2010; 4(2):74-80.

18 Health Canada. It's Your Health – Safe Use of Energy Drinks. 2010. <http://www.hc-sc.gc.ca/hl-vs/iyhvsv/food-aliment/boissons-energ-drinks-eng.php>

19 <http://www.canankarataydiyeti.com/karatay-diyeti/karatay-diyeti-2/karatay-enerji-icecekleri-protein-tozu-kalpte-buyume-yapar-ani-aritmi-ve-olum-sebebidir-bolum-1.html> (Erişim, 20.09.2014)

20 <https://www.invima.gov.co/images/Resolucion%204150%20de%202009%20Bebidas%20energizantes.pdf> (Erişim, 26.08.2014)

21 <http://rt.com/news/159284-lithuania-ban-energy-drinks-teens/> (Erişim, 26.08.2014)

22 <http://www.beveragedaily.com/Regulation-Safety/Red-Bull-surprised-by-Saudi-Arabia-energy-drinks-advertising-ban> (Erişim, 26.08.2014). <http://english.alarabiya.net/en/News/middle-east/2014/03/03/Saudi-bans-sale-promotion-of-energy-drinks.html> (Erişim 26.08.2014)

23 <http://www.euractiv.com/health/french-mps-vote-tax-energy-drink-news-531295> (Erişim 25.08.2014)

24 "French parliament takes new swipe at energy drinks with tax" <http://uk.reuters.com/article/2013/10/24/us-france-energydrinks-tax-idUKBRE99N0LW20131024>

25 <http://www.euractiv.com/health/french-mps-vote-tax-energy-drink-news-531295> (Erişim 25.08.2014)

26 <http://www.euractiv.com/health/french-mps-vote-tax-energy-drink-news-531295> (Erişim 25.08.2014)

27 <http://www.euractiv.com/health/french-mps-vote-tax-energy-drink-news-531295> (Erişim 25.08.2014)

28 <http://www.koreaherald.com/view.php?ud=20120830001311> (Erişim, 08.09.2014)

29 4760 sayılı Kanunun Genel Gerekçesinde bu durum açıkça belirtilmiştir.

30 Council Directive 2008/118/EC of 16 December 2008 concerning the general arrangements for excise duty and repealing Directive 92/12/EEC, Official Journal of the European Union L 9 14.1.2009, p.12-30), madde 1.

31 Bazı örnekler aşağıdaki gibidir:

1- "Arizona mom blames energy drinks for 16-year-old daughter's death" <http://www.nydailynews.com/life-style/health/ariz-mom-blames-energy-drinks-teen-daughter-death-article-1.1832956> (Erişim 11.09.2014);

2- "Three deaths linked to energy drink" <http://www.dailymail.co.uk/health/article-59862/Three-deaths-linked-energy-drink.html> (Erişim 11.09.2014);

3- "More deaths linked to energy drinks: 34 since 2004" http://www.oregonlive.com/health/index.ssf/2014/06/more_deaths_linked_to_energy_d.html ;

4- Enerji içeceği ölüme götürdü. <http://www.milliyet.com.tr/enerji-icecegi-olume-goturdu/yasam/haberdetay/04.10.2010/1296936/default.htm> ; (Erişim 11.09.2014)

5- "Enerji içeceği içti, metabolizması alt üst oldu", <http://www.memurlar.net/haber/262832/> (Erişim 11.09.2014)